

7. Шведа Ю. Р. Політичні партії: Енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів: «Астролябія», 2005. – С. 257-258.
8. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / Дж. Сарторі. – К.: АртЕк, 2001. – С. 89.
9. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005. – К.: Знання України, 2005. – С. 102-103.

Прядко Тетяна Петрівна,
*аспірантка кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова*

УДК 321.02

ПОПУЛІСТСЬКІ МЕТОДИ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті здійснена спроба аналізу основних популістських методів як інструментів і форм політичної діяльності.

Ключові слова: популізм, політична діяльність, політичний лідер, народні маси.

В статье анализируются основные популистские методы как инструменты и формы политической деятельности.

Ключевые слова: популизм, политическая деятельность, политический лидер, народные массы.

Populist methods of political activity as the instruments and forms of political activity are analyzed in the article.

Keywords: populism, political activity, political leader, masses of the people.

У сучасних умовах, що характеризуються суперечливістю і нестабільністю, глибоким кризою в соціально-економічній, політичній і конституційно-правовій сферах, у нашому суспільстві одержало широке поширення таке явище, як популізм.

“Популюс” у перекладі з латинського “народ”. Від цього кореня в європейських мовах утворилося багато слів, у тому числі і в російській мові у ХІХ ст. слова “популярність”, “популярний”. Однак при всьому співзвуччі популярність не тотожна популізму. Популізм – поняття, що виражає різні явища. Популізм виявляється не лише в умовах боротьби політичних сил, лідерів за владу, а і в інших сферах політичної діяльності: національно-визвольному русі, зовнішній політиці тощо. Під політичним популізмом розуміють певний стиль проведення політики, що апелює до “народу”, який трактується як цілісне тіло, наголошуючи на безпосередніх зв'язках між “народом” і популістичним лідером. У цьому контексті політичний популізм є своєрідною технікою ведення політичної діяльності. Український дослідник М.Мінаков популізмом називає особливу логіку політичної дії, яка заснована на своєрідній грі у піддавки між лідером і виборцями, на униканні розумних програм, планів, аргументів, побудована на обіцянках, невиконанні цих обіцянок, гра на емоціях, а не на розумі. Власне кажучи, це є уникання справжньої політичної дії [4].

Феномен політичного популізму, форми його прояву в різноманітних історичних умовах розглядався дослідниками суспільних явищ багатьох національних наукових шкіл. Відомий американський історик Р. Хофстедтер підкреслює позитивну роль популізму у США у формуванні відповідальності держави за загальний добробут. Про вплив популізму на становлення демократичних процедур писав американський дослідник Е. Голдмен [6]. Російський вчений М. Баранов досліджує загальнотеоретичні положення феномену політичного популізму та особливості його прояву в Росії [2]. Український дослідник А. Романюк розглядає популізм як політичну доктрину [5]. Комплексному аналізу в українській політології явище політичного популізму не піддавалося, особливої уваги потребує, на нашу думку, дослідження особливостей

популістської політики в сучасній Україні. Предметом дослідження є популізм, що розглядається як політична діяльність, заснована на маніпулюванні популярними в народі цінностями та очікуваннями, так як зазвичай в цій якості найчастіше доводиться стикатися з ним виборцям – об'єктам популізму – тим, від кого залежать результати виборів, референдумів інших політичних актів всенародного волевиявлення і на кого направлені ці популістські дії.

У даній статті ми обмежимося лише розглядом популізму як способу, стилю політичної діяльності. Під цим кутом зору популізм можна визначити як висування нереалістичних, але популярних у конкретній ситуації гасел і обіцянок для досягнення визначених політичних цілей. Популізм є по суті справи використання групами осіб, окремими лідерами у своїх інтересах переважаючих поглядів, настроїв людей, що склалися під впливом тих чи інших обставин.

Популярність не має негативного змісту. Більш того, завоювання популярності в певних сферах діяльності, наприклад, у сфері публічної політики є необхідною умовою підтримки високого статусу. Проте, популярність досягається різними методами. Під популістськими методами розуміються прийоми, способи, стиль дії, використовуваний політичними суб'єктами для того, щоб заручитися підтримкою народних мас. Суть популізму полягає в таких методах досягнення популярності, які мають негативну природу з точки зору норм життєдіяльності суспільства. А оскільки під популізмом розуміється діяльність, заснована на маніпулюванні в народі цінностями і очікуваннями, то за своєю суттю популізм є методом соціально-управлінської дії на суспільство, заснований на нормах, що відхиляються, і використовують підтримку народу для завоювання успіху.

Дослідники відмічають такі основні методи популістської діяльності:

- спроби підлаштуватися під вимоги народу;
- використання здатності великих людських мас відгукнутися на примітивні гучні гасла;
- використання таких рис буденної свідомості мас як спрощеність уявлень про суспільне життя, безпосередність сприйняття, максималізм, потяг до сильної особи;
- гра на "очікуваннях" народу;
- апеляція до простоти і зрозумілості пропонованих заходів, пріоритет простих вирішень складних питань;
- прямий контакт між лідерами і масами без посередництва політичних інститутів;
- спекуляція на вірі людей в швидкі і легкі шляхи виходу з кризи;
- виступ від імені простої людини;
- переорієнтація гніву і образ людей на інститути діючої влади і еліти;
- використання невирішеності найзлободенніших на даний момент проблем з метою здобуття статусу борця за народні інтереси;
- маніпулювання громадською думкою [2].

Популістська діяльність, як правило, має негативні результати, які можуть привести до тяжких наслідків для суспільства. Популізм передбачає відмову від жорсткої соціальної і ідеологічної прив'язки, ("Бандитам тюрми", "Україна для людей", "Покращення життя вже сьогодні") імітує всенародну підтримку і пов'язаний з роздачею багаточисельних обіцянок, пільг, винагород, субсидій. Популізм підриває довіру народу до інститутів влади, служить знаряддям для зведення політичних рахунків, обумовлює зниження громадянської активності, відчуження людей від влади, економічні і політичні потрясіння, соціальний безлад. В сучасній Україні популістські методи діяльності практично всіх політичних сил є однією з причин стабільно низького рівня довіри населення до інститутів політичної влади.

За допомогою популістських методів політик часто намагається насамперед сподобатися виборцям, показати себе добродійником, експлуатуючи по суті їх дійсні і уявні очікування. Одна з характерних рис популістської діяльності виражається в тому, щоб перед виборами обіцяти якомога більше, а виконувати лише те, що вигідно. Самі по собі обіцянки не містять нічого поганого. Подібні прийоми використовують практично всі політичні сили і політики, тим більше ті, хто знаходиться біля реальних важелів влади. Визначальним є те, наскільки оголошені передвиборні обіцянки будуть фактично виконані, наскільки ширий конкретний політичний лідер

в своїх передвиборних планах змінити життя на краще. Тобто важливо, щоб обіцянки не перетворилися на популізм, бо не всяка обіцянка виступає як популізм.

Так однією з характерних рис радянського і українського популізму кінця 1980-х-початку 1990-х років була боротьба з привілеями, побудована на критиці партійної номенклатури. Під цим гаслом проходили передвиборні кампанії 1989-1991 років. Згодом виявилось, що ті, хто добився влади під знаком встановлення рівності, створили ще потужнішу систему власних привілеїв. В Україні всі політичні сили, борючись за владу, обіцяли побороти корупцію, проте після приходу до влади ні одна з них не запропонувала і тим більше не створила дієвих механізмів подолання цього явища.

У той же час популізм в певних ситуаціях має межі своєї дії, за якими він уже не спрацьовує, а, навпаки, виконує роль антиреклами. Зазвичай це пов'язано з тим, що той або інший політичний суб'єкт вже не раз успішно вдавався до популістських методів, досягаючи бажаних результатів на тлі обдуреного народу. Невиконані обіцянки, накопичуючись з року в рік, можуть викликати негативну реакцію виборців в черговій передвиборній кампанії відносно такого кандидата. Суспільство, найбільш вразливе до популізму, характеризується станом, який американський дослідник Г.Блумер називає соціальним занепокоєнням [3]. Найбільш характерними ознаками такого стану є підвищене збудження, тривога, невпевненість, агресивність, сугестивність людей. У таких умовах популізм проявляється в критиці існуючих державних інститутів, їх діяльності, що має негативні для суспільства наслідки, у стимулюванні недовіри до них. Люди в цій ситуації хочуть дізнатися шляхи виходу із складного становища, потребують мети, яка змогла б їх вивести з напруженого стану.

Популізм базується на вірі його прихильників у можливість максимально спрощеного шляху вирішення соціальних та економічних проблем, втілення ідеалів соціальної справедливості та радикальному неприйнятті складних ідей (антиінтелектуалізм). Зазвичай популізм пропонує такі напрямки вирішення соціально-економічних проблем: боротьба із «зажерливістю» панівної верхівки, боротьба із зовнішнім ворогом, обмеження влади політичних угруповань або монополістичних корпорацій, боротьба з корупціонерами й бюрократами, залучення до управління представників народу, які розуміють потреби «простої людини».

Висування цілей, які штучно заміщають у свідомості і почуттях людей незадоволеність їх потреб, є універсальним способом популістського впливу. До такого популізму, який деякі російські дослідники (Ю. П. Аверін, В. А. Солохін) називають "цільовим", часто вдаються в кризових і бідних суспільствах [1]. Найбільш характерними формами впливу при цьому є прямі контакти з масами без посередництва будь-яких політичних інститутів, постійна апеляція до широких верств населення.

Популістський "цільовий" вплив реалізується найбільш ефективно, якщо він ототожнюється людьми зі своєю, особистою метою. Таке ототожнення можливе, якщо політичний лідер має харизму і під її впливом людина сприймає пропоновану йому мету, як істину, що не підлягає сумніву. При харизматичному впливі сама покірність людей ґрунтується на емоційній залежності. Людина психологічно ототожнює себе з харизматичним лідером, приймаючи його цінності та норми як свої. Комуністичні вожді часто послуговувалися популістськими технологіями для зміцнення своєї популярності. Популізм використовували більшовики, яким за допомогою гасел "Мир – народам!" і "Земля – селянам!" вдалося згуртувати народні маси у революційній Росії. Більшовики не гребували й гаслами, що грали на низьких інстинктах юрби, наприклад "Грабууй награване!". Демократизація радянського суспільства супроводжувалася використанням популістських технологій. Варто згадати новації М. Горбачова – поїздки країною, "спілкування з народом", регулярні апеляції до широких мас, тобто цілком популістські методи. Їх активно використовують як російські, так і українські політики.

У випадку відсутності у суб'єкта впливу харизми можливий зворотний механізм формування мотиву ототожнення, коли не об'єкт впливу приймає мету суб'єкта впливу як свою, а навпаки, суб'єкт ототожнює свою мету з метою об'єкта. У цьому випадку цілі людей стають особистими цілями політичного суб'єкта, зацікавленого в їх підтримці. Прикладом такого впливу можна вважати образ кандидата В.Ющенка у виборчій кампанії 2004 року, коли він експлуатував

очікування національно налаштованої частини українського суспільства. Ще одним варіантом такого виду дії є навмисне формування у свідомості людей образу “слуги народу”.

Одним із засобів популістського впливу є також пристосування, суть якого полягає у використанні суб'єктом політичної дії, рішення в особистих інтересах. Наприклад, коли проведення реформи або ухвалення закону забезпечує кар'єрне зростання.

Зміст популізму як специфічного методу управлінського впливу обумовлено особливостями його реалізації, ефективність якої визначається здатністю суб'єкта охопити своїм впливом максимально можливу кількість людей. При цьому дія набуває більшого масштабу, якщо більша чисельність концентрує свою увагу на цьому суб'єкті. Концентрація уваги означає вирізнення його серед інших суб'єктів через відхилення його дій від соціальної норми, від загальноприйнятих, найбільш поширених у суспільстві. В якості таких дій можуть виступати слова, жести, зовнішній вигляд – все те, що визначає популістський стиль діяльності.

Популістський стиль діяльності – це механізм завоювання підтримки виборців, заснований на нестандартних прийомах, способах і стилі поведінки політичного лідера. Головне для популіста – завоювання підтримки народу, яка здатна забезпечити його високе становище у будь-якій управлінській структурі. В залежності від цього становища можна критикувати виконавчу владу за невміння ефективно витрачати народні гроші, або звинувачувати законодавчу владу в недосконалості законів і тяжкому становищі людей, акцентувати увагу народу на регіональних керівниках, які розтринькують кошти або переконувати громадян у нездатності центральної влади навести порядок в регіонах.

Можливості політичного суб'єкта залежать від зайнятого ним становища в суспільстві. Перебуваючи в різних владних структурах, можна використовувати їхні ресурси, що дозволяють контролювати поточні політичні події і зумовлювати дії інших політичних суб'єктів.

Популістські діячі виходять на політичну арену, як правило, в умовах кардинальних соціально-економічних зрушень, коли руйнуються старі форми організації суспільства, а нові ще не сформовані. Також новітня історія доводить, що з нормалізацією економічних та соціально-політичних відносин у суспільстві відповідно зменшується соціальна база для лідерів популістської спрямованості.

Таким чином, найважливішим фактором формування популізму виступає баланс впливу людей на процес контролю і прийняття рішень, який визначається формальною структурою організації. В сучасному політичному житті будь-який публічний політик змушений використовувати ті або інші популістські методи, дотримуватися певного політичного стилю у боротьбі за владу, тому що повне ігнорування потреб і симпатій виборців призводить до поразки на виборах.

Література:

1. Аверин Ю.П., Особенности формирования популизма в деятельности представительного органа государственной власти: теоретико-методологический анализ / Ю.П. Аверин, В.А. Солохин // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 18. Социология и политология. - 1998. -N 1.-С.70-87.
2. Баранов Н.А.: Популизм как политическая деятельность / Н.А. Баранов [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.c-society.ru/wind.php?ID=486468&soch=1>.
3. Блумер Г. Коллективное поведение. Американская социологическая мысль: Тексты / Г. Блумер [Под ред. В.И.Добренькова]. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1994. – 496 с.
4. Популізм в українській політиці. Радіо свобода. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2126311.html>.
5. Романюк А. С. Політична доктрина популізму. Бібліотека українських підручників. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/PSF/2009_12/kaf1.pdf.
6. Терехов О.Э. Историческая мысль и историческая наука Запада XIX – XX веков / О.Э. Терехов. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-165553.html?page=9>: